

TALLINNA TEHNIKAÜLIKOOL
Majandusteaduskond
Ragnar Nurkse innovatsiooni ja valitsemise instituut

Sander Orhidejev

**POLIITILISE KORRUPTSIOONI TAJUMINE ERAKONDADE
SUHTES JA SELLE MÕJU VALIMISKÄITUMISELE EESTIS**

Bakalaureusetöö
Õppekava HAAB02/04

Juhendaja: Kleiri Vest, MA

Tallinn 2018

Deklareerin, et olen koostanud töö iseseisvalt ja olen viidanud kõikidele töö koostamisel kasutatud teiste autorite töödele, olulistele seisukohtadele ja andmetele, ning ei ole esitanud sama tööd varasemalt ainepunktide saamiseks. Töö pikkuseks on 5414 sõna sissejuhatusest kuni kokkuvõtte lõpuni.

Sander Orhidejev .....

(allkiri, kuupäev)

Üliõpilase kood: 072523

Üliõpilase e-posti aadress: sander.orhidejev@gmail.com

Juhendaja: Kleiri Vest, MA:

Töö vastab kehtivatele nõuetele

.....

(allkiri, kuupäev)

Kaitsmiskomisjoni esimees:

Lubatud kaitsmisele

.....

(nimi, allkiri, kuupäev)

SISUKORD

LÜHIKOKKUVÕTE.....	4
SISSEJUHATUS.....	5
1. TEOORIA.....	7
1.1. Poliitilise korrupsiooni definitsioon ja mõju.....	6
1.2. Poliitilise korrupsiooni tajumine.....	8
1.3. Tajatud poliitilise korrupsiooni mõju valimisaktiivsusele.....	9
1.4. Tajatud poliitilise korrupsiooni mõju erakonna eelistusele.....	11
2. UURIMUSE METOODIKA JA TULEMUSED.....	13
2.1. Metoodika kirjeldus.....	13
2.2. Poliitkorrupsioon Eestis.....	15
2.3. Läbi viidud küsimustiku tulemused.....	16
2.3.1. Riigikogu valimistel häältusest osavõtt.....	16
2.3.2. Poliitilise korrupsiooni tajus.....	17
2.3.3. Tajatud poliitilise korrupsiooni mõju erakonna eelistusele ja valimisaktiivsusele.....	19
3. PEAMISED JÄRELDUSED.....	24
KOKKUVÕTE.....	27
SUMMARY.....	29
KASUTATUD ALLIKATE LOETELU.....	31
LISAD.....	35
Lisa 1. Küsimustik "Poliitilise korrupsiooni tajumine ja selle mõju valimiskäitumisele".....	35

LÜHIKOKKUVÕTE

Bakalaureusetöö eesmärgiks on välja selgitada milline on tajutud poliitilise korrupsiooni mõju valijate valimisaktiivsusele ja valimiseelistusele Eestis.

Töö teoreetilise raamistiku aluseks on teiste autorite eelretsenseeritud teadusartiklid ja raamatud. Lisaks on töös kasutatud teemakohaseid rahvusvahelisi uuringuid ja elektroonilisi teabeallikaid. Bakalaureusetöös analüüsitakse andmeid kvalitatiivselt ning uurimismeetodiks on dokumendianalüüs ja küsimustik.

Uuringu käigus selgus, et enim seostatatakse korruptiivsete tegevustega Riigikogu koalitsioonierakondi või hiljuti pikalt koalitsiooni kuulunud erakondi. Enda poolt eelistatud erakonda peavad valijad korruptiivsete tegevustega vähemseotuks kui on sellele konkreetsele erakonnale antud keskmine hinnang.

Töös jõuti järeldusele, et mida suuremat erinevust valija erakondade korrupsiooni tasemes näeb, seda tõenäolisemalt ta järgnevatel valimistel hääletama läheb. Samas leiti, et ühtlaselt kõrge tajutud korrupsiooni tase vähendab mõningate valijate hääletamisest osavõttu. Lisaks leiti, et valijatel on välja kujunenud kindlad erakondlikud eelistused, mida tajutud korrupsiooni tase otseselt ei mõjuta.

Võtmesõnad: poliitiline korrupsioon, erakonnad, valimised

SISSEJUHATUS

Esindusdemokraatlikus korras lasub valitsusel oma tegude eest vastutus kodanike ees. Valijad saavad valimiste kaudu suunata poliitikuid tegustema vastavalt valijate eelistustele. Juhul kui poliitikute tegevus ei vasta valijate huvidele on valijatel võimalus neid järgmistel valimistel karistada sellega, et hääletatakse kellegi teise poolt. Mida kõrgem on valimisaktiivsus seda efektiivsemaks saab demokraatliku süsteemi tegelikku toimimist pidada. Valimisaktiivsust, valimiseelistust ja ka üleüldist hinnangut riigi toimimise osas võib aga mõjutada poliitilise korrupsiooni olemus ja määr. Seega on oluline, et sellele temale juhitakse jätkuvalt tähelepanu.

Poliitiline korrupsioon on poliitilistele juhtidele usaldatud võimu kuritarvitamine isikliku kasu saamise eesmärgil säilitamaks enda võimupositsiooni, staatust ja jõukust (Transparency International 2018). Isikliku kasu nimel ostuste tegemine tähendab aga seda, et otsuseid ei tehta enam lähtudes avalikust huvist (Warren 2006, 803) ja see omakorda tekitab kodanike ja nende poliitiliste liidrite vahel usaldamatust (Engler 2015, 7).

Senised uuringud tajutud poliitilise korrupsiooni mõjust valimiskäitumisele on andnud erinevaid tulemusi. Võiks eeldada, et valimistel eelistavad inimesed vähemkorumpeerunud erakondi ja kasutavad oma võimalust avalikku usaldust kuritarvitanud erakonnad võimult eemaldada, kuid alati ei pruugi see sedasi olla. Autorile teada olevalt puudub Eesti osas põhjalikum uurimus selle kohta, milline on tajutud poliitilise korrupsiooni mõju valijate erakonnaelistustele ja valimisaktiivsusele.

Töö eesmärgiks on välja selgitada, milline milline on tajutud poliitilise korrupsiooni mõju valijate erakonnaelistustele ja valimisaktiivsusele Eestis. Seega on uurimusküsimused sõnastatud järgnevalt:

- milline on poliitilise korrupsiooni tajutud osakaal Eestis tegutsevate erakondade lõikes;
- milline on tajutud korrupsiooni mõju valimisaktiivsusele ning valimiseelistusele?

Töö teoreetilises raamistikus on kasutatud eelretsenseeritud teadusartikleid ja raamatuid. Lisaks toetub autor töös teemakohastele rahvusvahelistele uuringutele ja elektroonilistele teabeallikatele.

Bakalaureusetöös analüüsitakse andmeid kvalitatiivselt ning uurimismeetodiks on dokumendianalüüs ja küsimustik. Küsimustik andmete kogumiseks viidi läbi vahemikus aprill kuni mai 2018.

Töö on jaotatud kolmeks peamiseks osaks. Esimeses osas selgitatakse poliitkorrupsiooni olemust ning selle võimalikku mõju valimiskäitumisele. Teine osa tööst on empiiriline analüüs, kus mh kirjeldatakse uurimuse metoodikat, käsitletakse rahvusvahelisi Eestit puudutavaid poliitilise korrupsiooni kohta käivate uuringute tulemusi ning viiakse läbi kogutud andmete analüüs. Kolmandas osas tuuakse esile peamised järeldused vastavalt töö teoreetilisele raamistikule, kogutud empiirilistele andmetele ja püstitatud uurimusküsimustele. Töö lõpetab kokkuvõtte uuritust.

Autor tänab oma juhendajat ja kõiki neid, kes töö valmimisele kaasa aitasid.

1. TEOORIA

Käesolevas peatükis annab töö autor ülevaate poliitilise korrupsiooni olemusest. Esimeses alapeatükis tuuakse välja poliitilise korrupsiooni definitsioon ja selle mõju, teises alapeatükis selgitatakse kuidas valijad poliitilist korrupsiooni tajuvad, kolmandas alapeatükis antakse ülevaade sellest, kuidas poliitilise korrupsiooni taju mõjub valimisaktiivsusele ja neljandas alapeatükis selgitatakse, kuidas poliitilise korrupsiooni taju mõjutab valmistel erakonna eelistust.

1.1. Poliitilise korrupsiooni definitsioon ja mõju

Poliitilist korrupsiooni on defineeritud kui avaliku võimu ja autoriteedi kasutamist isiklike või kolmanda osapoolte huvides (Treisman 2000, 399; Ziller, Schübel 2015, 3 viidatud Anderson, Tverdova 2003). Lisaks isiklikele huvidele võivad kasu saajaks olla näiteks erakond, sõbrad, perekonnaliikmed jne (Tanzi 1998, 564). Poliitiliseks korrupsiooniks võib nimetada tegevusi, mis on seotud teenete osutamisega, onupojapoliitikaga, salajase erakondade rahastamisega ning poliitiliste ja ärihuvide sidumisega (Stockemer *et al.* 2013, 75). Kokkuvõtvalt võib öelda, et korruptiivne tegevus hõlmab seda kui kuritarvitatakse võimu isiklike huvide saavutamise eesmärgil.

Poliitilisel korrupsioonil on negatiivsed majanduslikud, poliitilised ja sotsiaalsed mõjud (Riera *et al.* 2013, 516). Poliitiline korrupsioon õhnestab demokraatia põhimõtteid nagu erapooletus, võrdsus ja läbipaistvus; seab ohtu poliitikute ja riigiametnike vastutusele võtmist; ning suurendab kodanike pettumust ja rahulolematust (Ziller, Schübel 2015, 3 viidatud Anderson, Tverdova 2003). Võimaluste kasutamine ebaseaduslikuks rikastumiseks läbi avaliku võimu kuritarvitamise muutub eriti ahvatlevaks juhul, kui on oodata suurt tulu olukorras, mil vahele jäämise risk, saada sotsiaalselt häbimärgistatud või seaduse silmis karistatud, on väga väike (Sung 2002, 141). Kui kodanikud tajuvad, et poliitikud ja ametnikud ei tegutse pühendunult avalikes huvides, vaid hoopiski omakasu eesmärgil, siis usaldus valitsuse vastu väheneb. Riikides, kus demokraatlikud normid ja institutsioonid on alles väljakujunemise järgus, mõjutab usaldamatus ametikandjate vastu usaldust demokraatliku valitsemisvormi enda osas. (Sandholtz, Taagepera 2005, 109)

Korruptsiooni tajumine soodustab institutsionaalset ebastabiilsust ja üksikisikute, institutsioonide ning isegi riikide omavaheliste suhete järk-järgulist halvenemist. Isegi kui tajutud korruptsioon erineb tegelikust korruptsiooni tasemest siis kõrge korruptsiooni tajumine on piisavaks teguriks, et majandusele negatiivset mõju avaldada. (Melgar *et al.* 2010, 185)

1.2. Poliitilise korruptsiooni tajumine

Korruptsiooni tajumine sõltub sellest, mida isik korruptiivseks tegevuseks peab (Melgar *et al.* 2010, 184-185). See, mida mõningad inimesed peavad korruptsiooniks, ei pruugi seda alati olla teiste hinnangul (Davis, Ruhe 2003, 277; Sousa, Moriconi 2013, 474). Eeldades, et üksikisik võtab otsuseid vastu ratsionaalsetel kaalutlustel, arvestades võimalikke hüvesid ja kulusid, erineb üksikisiku arusaam korruptsioonist sõltuvalt nende individuaalsetest omadustest. Nendeks omadusteks on väärtused ja moraalsed vaated, mis omakorda muudavad indiviidi arusaamu eeldatavast kulusid ja võimalikust kasust. Kuigi inimene võib olla altkäemaksu vastu, olenemata tajutavast korruptsiooni tasemest, siis kellegi teise vaated võivad selles osas olla täiesti erinevad. (Melgar *et al.* 2010, 185)

Need inimesed, kes jälgivad uudiseid väga harva ja kellel on ainult ähmane ettekujutus poliitikas toimuvast, ei suuda võrreldes poliitiliselt teadlike inimestega hinnata poliitilises süsteemis levivat korruptsiooni taset adekvaatselt. Teisalt, poliitika vastu huvi tundvad kodanikud suudavad palju suurema tõenäosusega jälgida korruptsioonikahtlusega juhtumite uurimist. Samuti suudavad poliitikateadlikud isikud hinnata valitsuse ja erakondade tegelikku soovi korruptsiooni vastu võidelda. Kuigi poliitikast mitte huvitatud kodanikud võivad märgata korruptsioonisüüdistustega seotud uudislugusid, jäävad nad siiski suure tõenäosusega käimasolevate protsesside suhtes üsna ükskõikseks. Ehk poliitikateadlikel isikutel on suure tõenäosusega täpsem ning erinev korruptsiooni tajumine kui poliitikavõõrastel isikutel. (Arnold 2012, 74)

Kuna poliitilise korruptsiooni tajumine on subjektiivne, kalduvad valijad ühtlasi üle hindama nende poolt mitteelostatud erakondade liikmete kuritegusid. Samal ajal enda eelistatud erakondade ja nende liikmete väärtegusid hinnatakse jällegi tegelikkusest vähem pahatahtlikena. (Chiru, Gherghina, 2012, 30)

Endistes kommunistlikes riikides on korruptsiooni taju märkimisväärselt suurem kui samas geograafilises ja kultuurilises regioonis olevates mittekommunistlikes riikides. Seega tundub, et kommunistliku režiimi üheks pärandiks on just kalduvus kõrgemale korruptsiooni tasemele. (Sandholtz, Taagepera 2005, 110)

1.3 Tajatud poliitilise korruptsiooni mõju valimisaktiivsusele

Korruptsioon võib olla üks võimalikest põhjustest, miks demokraatlikes ühiskondades on toimunud viimase 30 aasta jooksul valimisaktiivsuse vähenemine. Kuigi korruptsioon on eksisteerinud poliitika tegemise aegade algusest on see viimase 20-30 aasta jooksul tõusnud meedia ja avalikkuse suurema tähelepanu alla. Taoline suurenenud tähelepanu on tõstnud kodanike teadlikkust korruptsioonist ning see omakorda on vähendanud inimeste usaldust poliitikute või poliitilise süsteemi suhtes tervikuna. (Stockemer *et al.* 2013, 82)

Valijate arusaam korruptsiooni kahjulikkusest ei pruugi alati ühtida nende tavapärase tavade ja hoiakutega. Kuigi valijad võivad korruptsiooni kui teguviisi hukka mõista, siis teatud olukorras võivad nad siiski korruptsiooni tolereerida. Taoline olukord tekib juhul, kui kasu saavad valijad ja nende lähikondlased, lahenevad valijate probleemid ja üldine elukvaliteet paraneb. Seega on valimistel tulemuseks olukord, kus valijad vahetavad oma väärtushinnangud isikliku kasu vastu. Vastutuse ja seaduslikkuse asemel valitakse tõhusus ja tulemuslikkus. Isegi kui valijad on taolises olukorras korruptsioonist ja kandidaatide moraalsetest tõekspidamistest teadlikud saavad valiku tegemisel reaalsete faktide ja kohtuotsuste asemel ikkagi määravaks valija isiklikud eelarvamused, prioriteedid ja väärtused. (Sousa, Moriconi 2013, 474-475)

Kõrget korruptsiooni taset tajuvad valijad jäävad tunduvalt suurema tõenäosusega valimistelt kõrvale kui korruptsiooni mittetajuvad valijad. Juhul kui mitterahulolevad valijad usuvad, et opositsioonis olevad erakonnad ei suuda valimisi võita või vähemalt saavutada olulist esindatust, siis võivad nad valimistel osalemisest hoopiski loobuda ning üritavad leida korruptsiooniga võitlemiseks alternatiivseid võimalusi. (Davis *et al.* 2004, 696-697)

Chong *et al.* (2011, 21-22) leidis Mehhiko näitel, et korruptiivsete tegevuste paljastamine vähendab võimul olijate häältesaaki, kuid ühtlasi väheneb ka vastaskandidaatidele antav häälte hulk ning seega üldine valimisaktiivsus väheneb. Samuti leiavad Sundström ja Stockemer (2015,

166), et korrupsiooni tajumine vähendab valimistest osavõttu. Selle põhjusena toovad nad välja selle, et korrupsioon tekitab valitud saadikute suhtes ebausaldusväärset ning valijatel võib tekkida tunne, et hoolimata valimistulemusest saavad võimule ikkagi korrumpeerunud saadikud. Nähes, et korrumpeerinud poliitikud valitakse tagasi ametisse või asendatakse lihtsalt uute samataolistega, võib valija hääletamisest üldse loobuda (Kostadinova 2009, 696). Juhul kui kodanike arvates on korrupsioon valitsuses laialdaselt levinud, tuleb valida vähem inimesi, sest valijad leiavad, et hääletama tulek ei anna neile mingit kasu (Caillier 2010, 1027).

Kostadinova (2009) leiab Ida-Euroopa riikide näitel, et korrupsiooni tajumine võib valimisaktiivsust nii suurendada kui ka vähendada. Pärast korrupsioonisüüdistuste ning süüdistusi kinnitavaid asjakohaste dokumentide avalikustamist kaotas 2007 aastal Poolas valimised võimul olnud Law and Justice (Prawo i Sprawiedliwość) ja Self-Defense (Samoobrona) moodustatud koalitsioon. Ühtlasi oli tegemist kõrgeima valimisaktiivsusega, mis oli saavutatud peale 1987. aastal alustatud demokraatlike reformide sisseviimist. Bulgaarias lõppesid peale 1989. aastat kolm järjestikust parlamendivalimist valitsevate koalitsioonierakondade kaotusega opositsioonile, mis tähendas valitsuses erakondade vaheldumist. Samas läbi 1990-ndate vähenes valimistel hääletanute osakaal. 2001. aasta Bulgaaria parlamendivalimistel viis aga Simeon Saxkoburggotski poolt juhitud poliitiline liikumine läbi jõulise korrupsioonivastase kampaania, mille tulemusel võitis valimised ülakaalukalt. Sealhulgas tõi nende korrupsioonivastane sõnum valimiskastide juurde tagasi paljud inimesed, kes olid eelnevatel valimistel hääletamisest loobunud. (Kostadinova 2009, 696) Samuti leiab Blass *et al.* (2014, 393), et poliitilise korrupsiooni tajumine mitte ei demobiliseeri vaid hoopis mobiliseerib valijaid.

Poolas läbi viidud uurimuses korrupsiooni tajumise kohta leiti, et need inimesed, kes pidasid korrupsiooni taset erakondade lõikes sarnaseks (kas madal või kõrge), läksid hääletama 60% tõenäosusega. Samas need inimesed, kes nägid erakondade korrupsiooni osas suuri erinevusi, läksid valida 85% tõenäosusega. Lisaks väärivad märkimist asjaolu, et need küsimustikule vastajad, kes pidasid korruptiivseks ühte erakonda, kaldusid andma sarnase hinnangu ka teiste erakondade osas. (Slomczynski, Shabad 2011, 904-906)

1.4 Tajutud poliitilise korrupsiooni mõju erakonna eelistusele

Korrupsiooni tajumisest sõltuv hääletamine on märksa suurem neis riikides, kus korrupsioon on laialdaselt levinud ja poliitiliselt oluline teema (Ecker *et al.* 2016, 334). Kuigi valijatel ei pruugi olla piisavat teavet ja vajalikke oskusi hindamaks valitsuse poolt rakendatud majanduspoliitikate edukust või ebaõnnestumist siis korrupsiooniskandaalidele võivad nad kindlasti reageerida kergemini ja sealhulgas vastavalt poliitikute tegevust hinnata (Chiru, Gherghina 2012, 34).

Samas on mitmeid põhjuseid, miks valijad võivad siiski võimul oleva korrumppeerunud poliitikud tagasi valida. Näiteks võivad valijad korrupsiooniga leppida olukorras, mil toimub üldine majanduslik heaolu suurenemine. Samuti on võimalik, et valijad jäävad enda poolt poliitikute osas kujunenud arvamustele kindlaks ning ignoreerivad korruptiivse käitumise ilminguid või pole valijatel lihtsalt piisavalt informeeritud poliitiku korruptiivsetest tegudest. Ühtlasi võivad valijad näha korrupsiooni kandidaadi personaalse veana ning ollakse endiselt valmis toetama korrumppeerunud kandidaadi erakonda. (Krause, Méndez 2009, 179 viidatud Peters, Welch 1980; Rundquist *et al.* 1977)

Üldjuhul valijad reageerivad kõrget korrupsiooni taset tajudes võimul oleva erakonna poolt mitte hääletades. Ainult valijad, kes usuvad, et valitsuse vahetus suudab korrupsiooni vähendada, karistavad võimul olevaid erakondi hääletades valimistel opositsioonierakondade poolt. Samas need valijad, kes tajuvad korrupsiooni kõrgena ning ei taju võimul olevate ja opositsioonierakondade vahel erinevust, ei hääleta opositsioonierakondade poolt. Inimestele, kes ei poolda ühte kindlat poliitilist erakonda, mõjub korrupsiooni tajumine valiku tegemisel kõige rohkem. Need, kellel on mingi erakonna kohta juba kindel eelistus olemas, muudavad oma hääletamise otsust lähtuvalt korrupsiooni tajust väga harva. (Ecker *et al.* 2016, 334-349)

Korrupsioon võib mõjutada valimiskäitumist mobiliseerides valijaid hääletama usaldusväärseks peetavate poliitikute poolt. Paljastused poliitikute katsetest enda või erakonna rahalise kasu saamise nimel varjatud tehingute tegemisest motiveerib mõningaid valijaid, kes tavaolukorras oleks valimistest mitte osa võtnud, hääletama avalikku usaldust petnud ja kuritarvitanud poliitikud võimult maha. Kahtluse korral, et avalikke vahendeid pole kasutatud sihipäraselt ning tehingute sõlmimine pole läbipaistev, hääletavad valijad opositsiooni poolt. Taoline valijate poolne käitumine reaktsiooniks korrupsioonile on võimalik, sest valijad teavad, et saavad süüdlasi valimistel karistada nende poolt mitte hääletades. (Kostadinova 2009, 696)

Chiru ja Gherghina (2012, 44) leidsid, et Ruumeenias ja Bulgaarias ei mõjutanud korrupsiooni tajumine opositsioonierakondade poolset lojaalsust. Nende uuringu tulemused näitasid, et korrupsiooni seostati peamiselt võimal olevate erakondatega, kuigi on alust arvata, et kõik parlamendi liikmed on korruptiivsete tegevustega seotud.

2. UURIMUSE METOODIKA JA TULEMUSED

Käesolev peatükk tööst on empiiriline analüüs, mille esimeses alapeatükis kirjeldatakse uurimuse metoodikat, teises alapeatükis käsitletakse rahvusvahelisi Eestit puudutavaid poliitkorrupsiooni kohta käivate uuringute tulemusi ning kolmandas alapeatükis viiakse läbi kogutud andmete analüüs.

2.1 Metoodika kirjeldus

Bakalaureusetöös läbiviidud empiiriliste andmete analüüs on oma olemuselt kvalitatiivne, kasutades dokumendianalüüsi ja küsimustikku. Empiirilise osa taustainformatsioon pärineb Transparency Internationali ja Eurobaromeetri poolt läbi viidud uurimustel, mis käsitlesid hinnanguid poliitilise korrupsiooni osas, et tuua välja eestlaste hinnang korrupsiooni leviku kohta.

Eesti juhtumi analüüsiks viis autor vahemikus aprill kuni mai 2018 läbi 23 küsimusest koosneva küsimustiku, kus uuriti poliitilise korrupsiooni mõju valimisaktiivsusele ja valimiseelistusele. Valituks osutus küsimustik, sest autor soovis võimalikult suurelt hulgalt inimestelt infot saada. Lisaks, kuna tegemist on tundliku teemaga, on inimesed küsimustiku teel altimad andma ausaid vastuseid. Enne küsimustiku saatmist viis autor läbi ka eeltestimise, et näha, kas küsimused on arusaadavad või tekitab midagi potentsiaalsetes vastajates segadust. Lähtuvalt testimisest viis autor läbi korrektureid küsimustikku.

Küsimustiku alguses uuriti vastajate osavõttu ja valimiseelistust eelnevatel ja hüpoteetiliselt homme toimuvatel Riigikogu valimistel. Pärast seda paluti vastajatel anda hinnang erakondade võimaliku seotuse kohta korruptiivsete tegevustega ning vastata erinevatele valimiskäitumisega seotud küsimustele. Küsimustik lõppes vastaja kohta käivate üldiste statistiliste andmete küsimisega. Küsimustik koosnes valdavalt suletud küsimustest ning kasutatud on Likerti-tüüpi skaalat, kus 1 - ei nõustu üldse; 4 - nii ja naa; 7 - nõustun täielikult. Küsimuses number 4 paluti vastajal anda oma hinnang Likerti-tüüpi skaalal 1 kuni 7, kus 1 - üldse ei ole oluline; 4 - nii ja naa; 7 - väga oluline. Lisaks oli küsimustikus ka üks avatud küsimus. Vastuseid analüüsides on autor

tõlgendanud skaalal 1-7 antud vastuseid järgnevalt: 1 - ei nõustu üldse/ei ole üldse oluline, 2 - pigem ei nõustu/pigem ei ole oluline, 3-5 - nii ja naa, 6 - pigem nõustun/pigem oluline, 7 – nõustun täielikult/väga oluline.

Lisaks üldisele hinnangule erakondade võimaliku seotuse kohta korruptiivsete tegevustega paluti kõigil vastajatel anda eraldi hinnang iga 2015. aastal Riigikogu koosseisu valitud erakonna kohta. XIII Riigikogu koosseisu kuuluvad: Eesti Reformierakond, Eesti Keskerakond, Erakond Isamaa ja Res Publica Liit, Eesti Konservatiivne Rahvaerakond, Sotsiaaldemokraatlik Erakond, Eesti Vabaerakond. Lisaks paluti anda eraldi hinnang Erakond Eestimaa Rohelised kohta, sest AS-i Emor (2018) uuringu kohaselt on see erakond samuti valimiskünnist ületamas. Nimetatud erakondadele keskendutakse põhjusel, et tegemist on Eestis kõige tähtsamate ning tuntumate erakondadega. Samuti saavad just need erakonnad enim avalikku tähelepanu ning meediakajastust. Lisas 1 on autori poolt kasutatud küsimustik nähtav täies mahus. Küsimustiku vastused on kättesaadavad elektroonselt Google Drive keskkonnas aadressil: https://docs.google.com/spreadsheets/d/1mL7Isr0ykuWpTO--pf2bphWwkxa5IvSdTw3wV_F6Gy0/edit?usp=sharing .

Käesolevas uuringus kasutas autor mugavusvalimit. Elektrooniline küsimustik koostati Google Drive keskkonnas ning kasutati Google Form's baasil loodud ankeeti. Potentsiaalseid vastajaid informeeriti sellest, et küsimustiku täitmine võtab aega ligikaudu 5-7 minutit ning on anonüümne ja saadud vastuseid kasutatakse koondkujul. Küsitlust levitati sotsiaalvõrgustikes ja veebifoorumites lähtudes vastajate lihtsast kättesaadavusest ja koostöövalmiduse põhimõttest.

Küsimustiku abil saadud andmete töötlemiseks kasutas autor Microsoft Office Excel programmi. Küsimustikule vastas 158 inimest, kellest 74,1% (117) naised ja 25,9% (41) mehed. Vastanute vanus jäi vahemikku 17 - 75 (keskmine 38) aastat. Vastanutest oli kõrgharidus 74,7% ja 6,3% oli kõrgharidus omandamisel, ülejäänutel oli kutse-, kesk- või põhiharidus. Enamik vastanutest olid kas Harju -või ja Tartumaalt (vastavalt 55,7% ja 22,8%). Autor toob siinkohal välja, et sealhulgas andsid neli inimest vastuse, et 2015. aasta Riigikogu valimistel puudus neil valimisõigus. Samas vastasid kõik neli, et hüpoteetiliselt homme toimuvatel Riigikogu valimistel nad läheks hääletama siis on nende arvamuste ja hinnangutega töös siiski arvestatud (seega kuna need inimesed taolise valiku tegid, siis küsimustikule vastamise hetkeks on ka neil neljal inimesel valimisõigus).

Uurimuse puudusena saab välja tuua, et mugavusvalimi puhul ei saa autor teha rangeid üldistusi, sest saadud vastused kajastavad ainult lähemasse tutvusringi kuulujate ja uurijale kergemini kättesaadavate inimeste hinnanguid, kuid pilootuuringus ja esmaseks eksploratiivseks uuringuks, mille põhjalt saadud tulemusi representatiivsel valimil korrata, on sedatüüpi valimi kasutamine autori hinnangul sobiv. Samuti oleks edasistes uuringutes vajalik kasutada ka teisi kvalitatiivseid andmeanalüüsi meetodeid, näiteks intervjuusid, et uurida täpsemini inimeste hinnanguid ning põhjuslikke seoseid, mida küsimustik nii hästi teha ei võimalda. (May 2001, 111-116)

2.2 Poliitkorrupsioon Eestis

MTÜ Korrupsioonivaba Eesti (2002, 1) toob poliitilise korrupsiooni avaldumisvormidena välja järgnevad tegevused: altkäemaksu nõudmine või võtmine ettevõtelt, tuginedes ähvardustele või poliitiliste teenete müügile; nepotism ehk onupojapoliitika riigiametite jagamisel (sh riigiettevõtete juhtorganitesse erakondlikult ustava, kuid vähese kompetentsiga või huvide konfliktis olevate isikute nimetamine võimu põlistamise või isikliku kasu eesmärgil); erakondade varjatud rahastamine, mille käigus lubatakse rahastajatele maksete eest vastuteeneid või poliitilist soosingut (näiteks soovivat seaduseelnõu menetlusprotsessi või mõjupositsiooni riigi äriühingu juhtorganis); apoliitiliste ametikohtade politiseerimine teiste korruptiivse tegevuste varjamiseks või avalike ressursside üle kontrolli saavutamiseks, et neid isiklikes või kildkondlikes huvides kasutada; häälte ostmine ja valimistulemuste võltsimine; äärmusliku vormina riigi kaaperdamine ehk riigi omastamine. Europaromeetri uuringu andmetel on Eestis altkäemaksu andmine ja võtmine ning võimu kuritarvitamine isikliku kasu saamise eesmärgil erakondades levinud 59% vastanute hinnangul. Korruptiivsete tegevuste olemasolu Eesti poliitikute hulgas riigi, piirkondlikul või kohalikul tasandil pidas levinuks 56% vastanutest. Euroopa Liidu keskmised näitajad on vastavalt 56% ja 53%. (Eurobarometer 2017, 23)

Transparency Internationali poolt avalikustatud 2017. aasta rahvusvahelise korrupsioonitajumise indeksis tuuakse välja, et enamik riike teeb korrupsiooni lõpetamisel väga vähe edusamme või ei tee neid üldse. Korrupsioonitajumise indeksis, milles järjestatakse 180 riiki, annavad oma hinnangu avalikus sektoris ja poliitikas tajutud korrupsioonile erinevad eksperdid 100 punkti skaalal, milles 0 on väga korrumppeerunud ja 100 mittekorrumppeerunud. Eesti tulemuseks 2017. aastal on 71 punkti, mis annab 180 riigi arvestuses 21. koha. Aastatel 2016, 2015, 2014, 2013 ja

2012 oli Eesti punktiskoor vastavalt 70, 70, 69, 68 ja 64. (Transparency International 2017) Seega peale 2013. aastal toimunud märkimisväärset hinnangu paranemist on järgnevatel aastatel edasiminekuks olnud tunduvalt aeglasem. Rahvusvahelise korrupsioonivastase liikumise Transparency International esindaja Eestis Ühing Korrupsioonivaba Eesti toob 2017. aasta tulemusi kommenteerides samuti välja, et nende hinnangul on Eesti muudatus tabelis liialt väike, et saaks Eesti puhul edusammudest rääkida (MTÜ Korrupsioonivaba Eesti 2018). Võrreldes teiste Balti riikidega on Eesti saanud küll parema hinnangu. Näiteks on Läti kohal 40 punktiskooriga 58 ja Leedu kohal 39 punktiskooriga 59. Samas võrreldes Eestist Soome ja Rootsi, kes on vastavalt kohtadel 3 ja 6 punktiskooridega 85 ja 84 on Eestil veel väga palju arenguruumi.

Eurobaromeetri uuringu kohaselt, mis viidi läbi 2017. aasta sügisel, usaldab Eestis erakondi vaid 19% vastanutest. 2014. aasta lõpust kuni 2017. aasta keskpaigani läbi viidud küsitlustes on erakondi usaldusväärseks pidanud 12-15% vastanutest. Eesti Vabariigi valitsust ja Eesti Riigikogu usaldab viimase uuringu kohaselt vastavalt 57% ja 44% vastanutest. (Eurobaromeeter 2017, 10) Eeltoodust lähtuvalt saab öelda, et eestlaste usaldus erakondade suhtes on küll tõusnud, kuid püsib endiselt väga madalal tasemel.

2.3. Läbi viidud küsimustiku tulemused

2.3.1 Riigikogu valimistel häältusest osavõtt

Küsimustikule vastanud 158 inimesest käis 2015. aasta Riigikogu valimistel hääletamas 82,3% (130). Hääletamas ei käinud 17,7% (28) vastanutest (sealhulgas puudus neljal inimesel valimisõigus). 2015. aasta Riigikogu valimistel olid vastanute hulgas kõige populaarsemad erakonnad: Eesti Reformierakond 34,6% (45), Sotsiaaldemokraatlik Erakond 26,2% (34), Eesti Konservatiivne Rahvaerakond 14,6% (19), Erakond Isamaa ja Res Publica Liit 10% (13) ja Eesti Vabaerakond 7,7% (10).

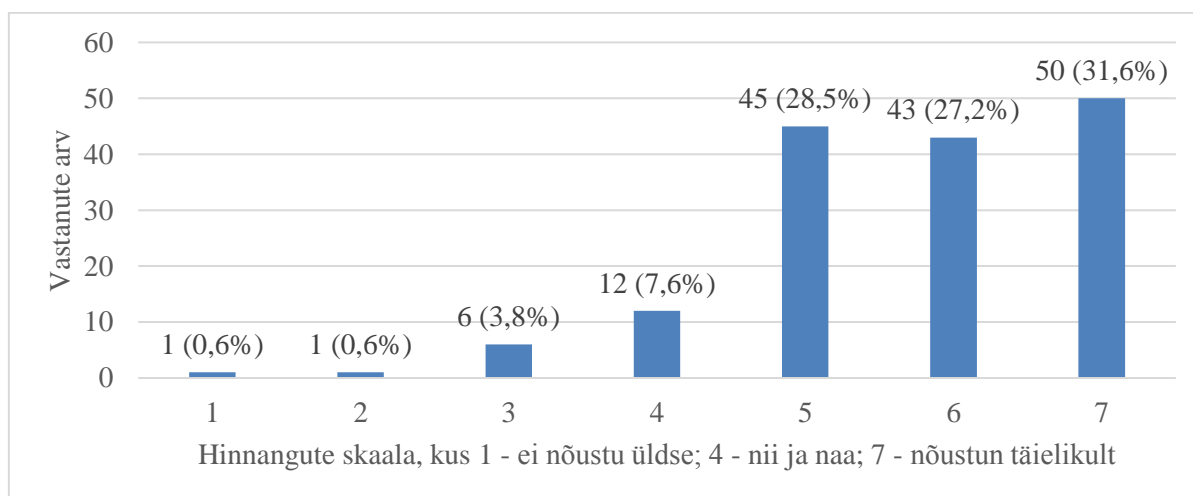
Kui Riigikogu valimised toimuksid homme, siis läheks valima 90,3% (143) vastanutest. Kõige populaarsemad erakonnad oleks: Eesti Reformierakond 31,6% (50), Eesti Konservatiivne Rahvaerakond 22,2% (35), Sotsiaaldemokraatlik Erakond 16,5% (26) ja Erakond Eestimaa Rohelised 5,7% (9). Teiste erakondade toetus jäi juba alla 5%. Kellegi teise poolt hääletanuks enda sõnul 5,7% (9) ja valima ei läheks 9,7% (15) vastanutest.

24 inimese osas, kes 2015. aasta Riigikogu valimistel ei hääletanud, on märkimisväärne asjaolu, et sel korral läheks neist valima 18 ehk suur hulk inimesi on taas oma häält andmas. Need 4 inimest, kellel 2015. aasta valimistel puudus hääleõigus, vastasid kõik, et läheksid valima. Neist inimestest, kes käisid 2015. aasta Riigikogu valimistel hääletamas ei läheks sel korral valima 8.

2.3.2 Poliitilise korrupsiooni tajus

Väitega, et Eestis tegutsevad erakonnad on seotud korruptiivsete tegevustega, nõustus 158-st vastajast täielikult 31,6% (50) ja pigem nõustusid 27,2% (43) vastanutest. Ainult kaks vastajat leidis, et seos korruptiivsete tegevustega puudub. 39,9% (63) vastajatest andis hinnanguks 3-5 ehk nii ja naa. Keskmiseks hinnanguks kujunes antud juhul 7 palli skaalal 5,71, mis näitab, et pigem kalduvad vastajad üldhinnangut andes nõustuma, et Eestis tegutsevad erakonnad on korruptiivsete tegevustega seotud. (Joonis 1) Autor toob siinkohal välja, et need 15 inimest, kes vastasid küsimustikus, et ei läheks homme toimuvatel Riigikogu valimistel hääletama, andsid keskmiseks hinnanguks 6,6. Nende inimeste puhul, kes homme toimuvatel Riigikogu valimistel hääletaksid, oli keskmine hinnang 5,6.

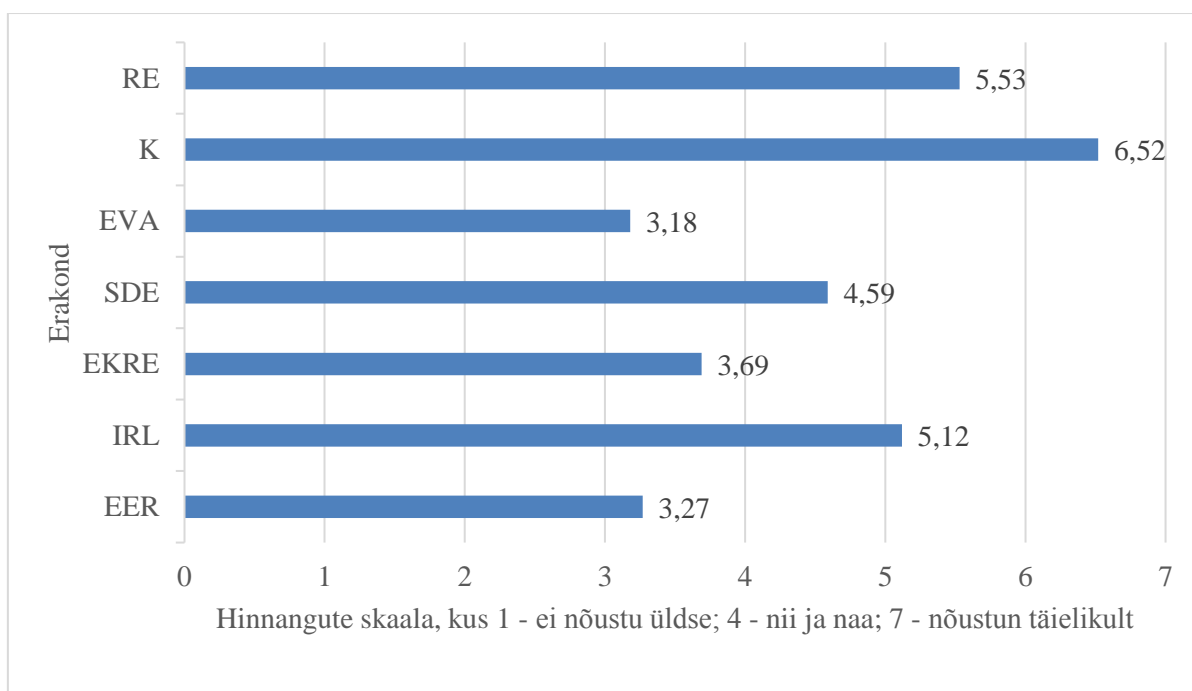
Joonis 1. Millisel määral nõustute, et Eestis tegutsevad erakonnad on seotud korruptiivsete tegevustega (n=158)

Allikas: Orhidejev (2018)

Paludes valida küsimustikus toodud erakondade hulgast vaid üks konkreetne erakond, kes on kõige rohkem korruptiivsete tegevustega seotud, siis peeti kõike korrumppeerunumateks Eesti Keskerakonda (66,5% ehk 105 vastajat) ja Eesti Reformierakonda (29,1% ehk 46 vastajat). Veel märgiti ära Eesti Konservatiivset Rahvaerakonda (3,8% ehk 6 vastajat) ja ühe (0,6%) inimese hinnangul on kõige rohkem korruptiivsete tegevustega seotud Erakond Isamaa ja Res Publica Liit.

Juhul kui vastajad said valida vaid ühe erakonna, kes nende hinnangul on kõige vähem korruptiivsete tegevustega seotud, olid tulemused järgnevad: Eesti Vabaerakond 34,2% (54) Erakond Eestimaa Rohelised 31,6% (50), Eesti Konservatiivne Rahvaerakond 22,8% (36), Sotsiaaldemokraatlik Erakond 5,1% (8), Eesti Reformierakond 4,4% (7) ja Erakond Isamaa ja Res Publica Liit 1,9% (3).

Kõigil vastajatel paluti anda lisaks hinnang eraldi iga erakonna võimaliku seotuse kohta korruptiivsete tegevustega. Iga erakonna lõikes antud keskmine hinnang on ära toodud alloleval joonisel nr 2. Vastuste tulemustest nähtub, et kõige rohkem seostatatakse korruptiivsete tegevustega Eesti Keskerakonda (Joonisel 2 ja 5 K), Eesti Reformierakonda (Joonisel 2 ja 5 RE) ja Erakond Isamaa ja Res Publica Liitu (Joonisel 2 ja 5 IRL) kelle puhul kujunues keskmiseks hinnanguks 7 palli skaalal vastavalt 6,52, 5,53 ja 5,14. Sotsiaaldemokraatliku Erakonna (Joonisel 2 ja 5 SDE), Eesti Konservatiivsele Rahvaerakonna (Joonisel 2 ja 5 EKRE), Erakonnd Eestimaa Rohelised (Joonisel 2 ja 5 EER) ja Eestimaa Vabaerakonna (Joonisel 2 ja 5 EVA) osas taolist ühele poole kaldu olevat arvamust ei kujunenud ning leiti, et võivad olla seotud kuid võivad ka mitte olla (hinnangud vastavalt 4,59, 3,69, 3,27 ja 3,18).

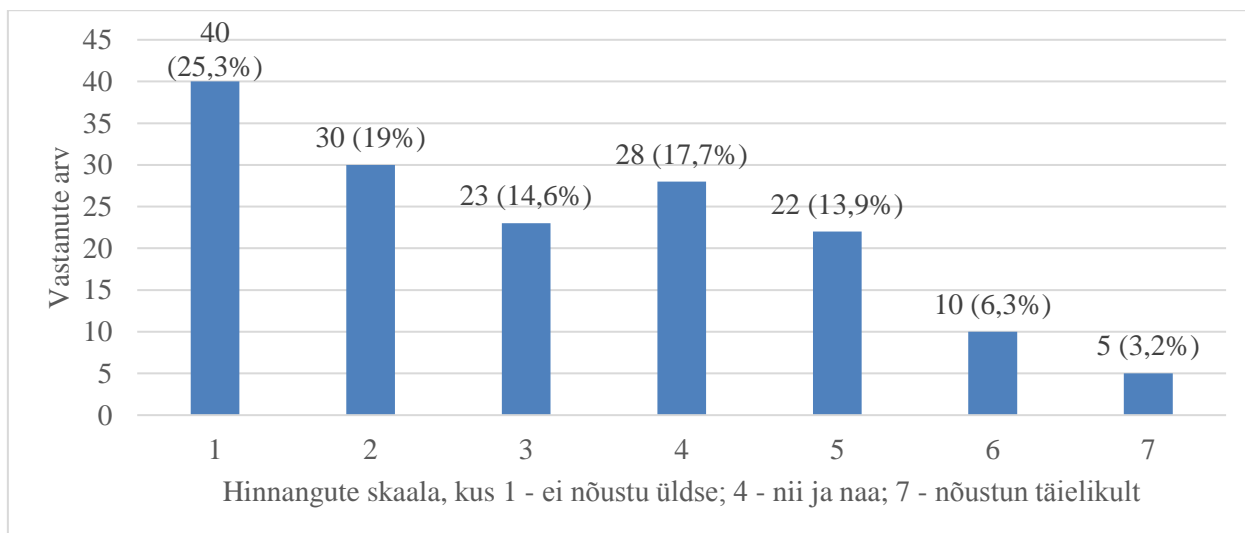

Joonis 2. Millisel määral nõustud, et nimetatud erakond on seotud korruptiivsete tegevustega (n=158)

Allikas: Orhidejev (2018)

Seega pidasid vastajad enim korruptiivsete tegevustega seotuks just neid nelja erakond, kes olid 2015. aasta Riigikogu valimistel kõige populaarsemad. 2015. aasta Riigikogu valimistel said Eesti Reformierakond, Eesti Keskerakond, Sotsiaaldemokraatlik Erakond ja Erakond Isamaa ja Res Publica Liit vastavalt 27,7%, 24,8%, 15,2% ja 13,7% (kokku 81,4%) häältest (Vabariigi Valimiskomisjon, 2015). Sealhulgas kõige rohkem korrupeerunud tegevustega seotuks peetavad Eesti Reformierakond ja Eesti Keskerakond on AS Emor (2018) uuringu andmetel aprilli 2018 seisuga kõige populaarsemad erakonnad ning nende poolt hääletaks Riigikogu valimistel vastavalt 30% ja 22% AS-i Emor poolt läbi viidud uuringus osalenud inimestest.

Väitele, et erakondade seotus korruptiivsete tegevustega on viimase 5 aasta jooksul vähenenud, kaldub suur osa vastajaid (46,2% ehk 73 inimest) andma hinnangu nii ja naa. Samas leiab 25,3% (40) vastajatest, et erakondade seotus korruptiivsete tegevustega ei ole üldse vähenenud ja 19% (30) vastajatest leiab, et pigem ei ole vähenenud. 3,2% (5) nõustus ja 6,3% (10) pigem nõustus, et viimastel aastatel on erakondade seotus korruptiivsete tegevustega vähenenud. Keskmiseks hinnanguks kujunes antud juhul 7 palli skaalal 3,07. (Joonis 3)

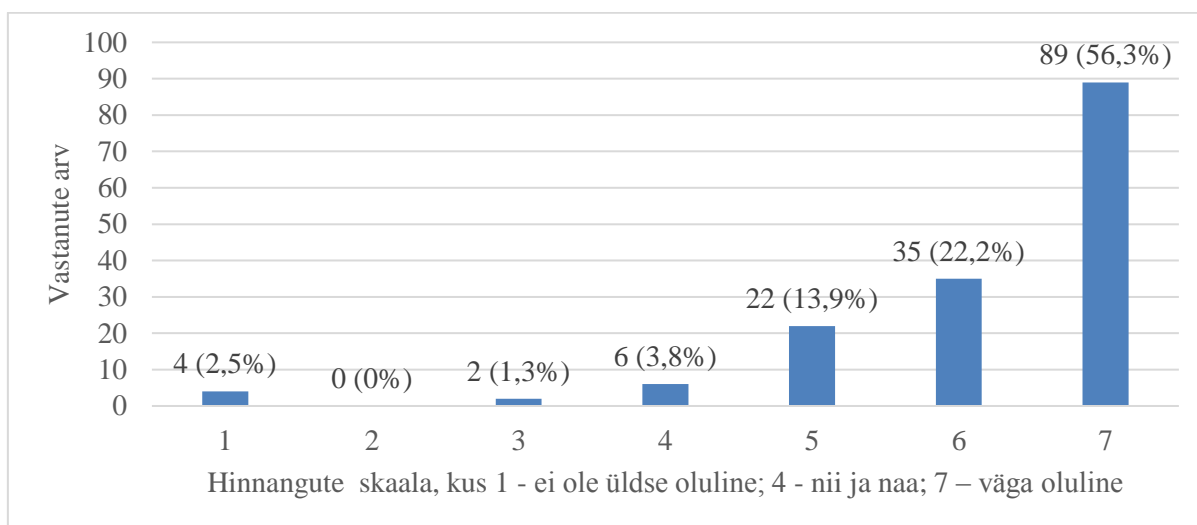

Joonis 3. Millisel määral nõustute, et erakondade seotus korruptiivsete tegevustega on viimase 5 aasta jooksul vähenenud (n=158)
Allikas: Orhidejev (2018)

2.3.3 Tajatud poliitilise korruptsiooni mõju erakonna eelistusele ja valimisaktiivusele

Suurele hulgale küsimustikule vastanute hinnangul on neile oluline asjaolu, et erakond, kelle poolt hääl antakse, ei oleks seotud korruptiivsete tegevustega. Nimetatud asjaolu pidas väga oluliseks 56,3% (89) vastanut ning pidas pigem oluliseks 22,2% (35) vastanutest. Neli inimest ei pidanud

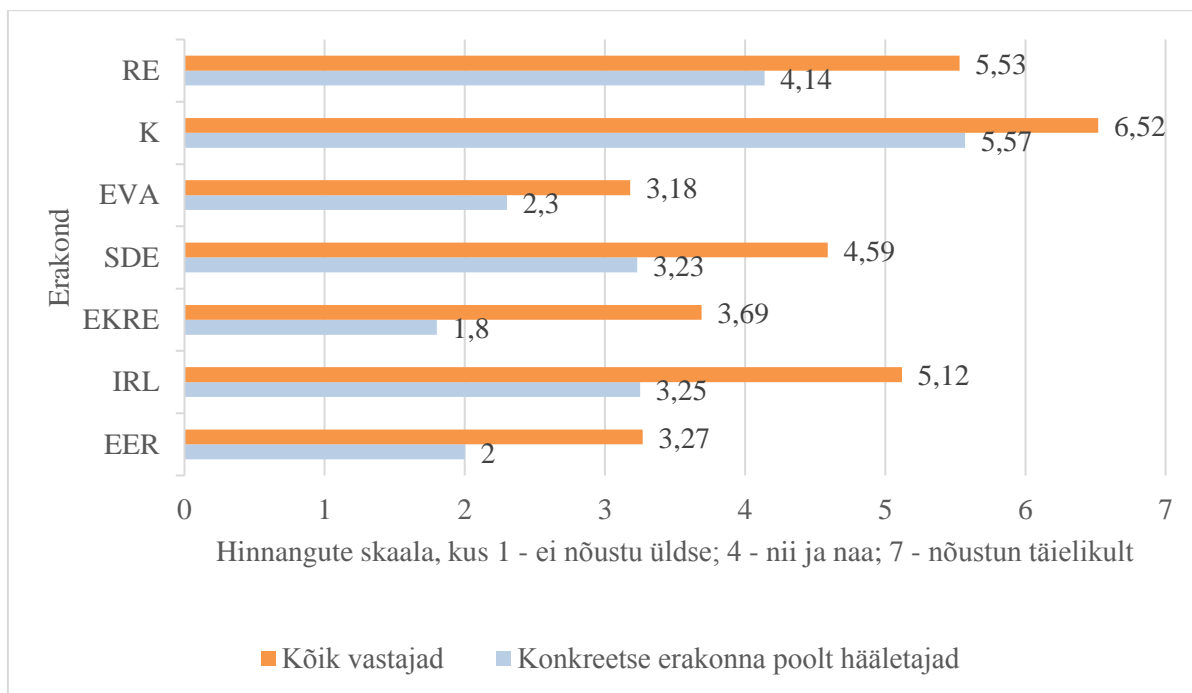
valiku tegemisel erakondade korruptiivsete tegevuste puudumist üldse oluliseks. Keskmiseks hinnanguks kujunes antud juhul 7 palli skaalal 6,18. (Joonis 4)

Joonis 4. Millisel määral nõustute, et Teie jaoks on valimistel valikut langetades oluline asjaolu, et erakond, kelle poolt hääletate, ei oleks seotud korruptiivsete tegevustega (n=158)
Allikas: Orhidejev (2018)

Joonisel 5 on toodud võrdlus ainult konkreetse erakonna poolt hääletavate vastajate ja kõigi vastajate poolt antud keskmise hinnangu osas, mille nad andsid iga erakonna võimaliku seotuse kohta korruptiivsete tegevustega. Võrdlusest nähtub, et kõik konkreetse erakonna poolt hääletavad inimesed on andnud enda poolt eelistatud erakonnale keskmisest parema hinnangu. Samas on siiski märkimisväärne, et Eesti Keskerakonna enda valijad on andnud hinnangu, et tegemist on erakonnaga, mis on pigem korruptiivsete tegevustega seotud. Kõige enam erineb keskmisest hinnangust Isamaa ja Res Publica Liidu ja Eesti Konservatiivse Rahvaerakonna toetajate hinnang (erinevus vastavalt 1,87 ja 1,89). Kõige lähedasema hinnangu keskmisele hinnangule on andnud Eesti Vabaerakonna ja Keskerakonna valijad (erinevus vastavalt 0,88 ja 0,95). Keskmine erinevus hinnangutel on 1,37 punkti.

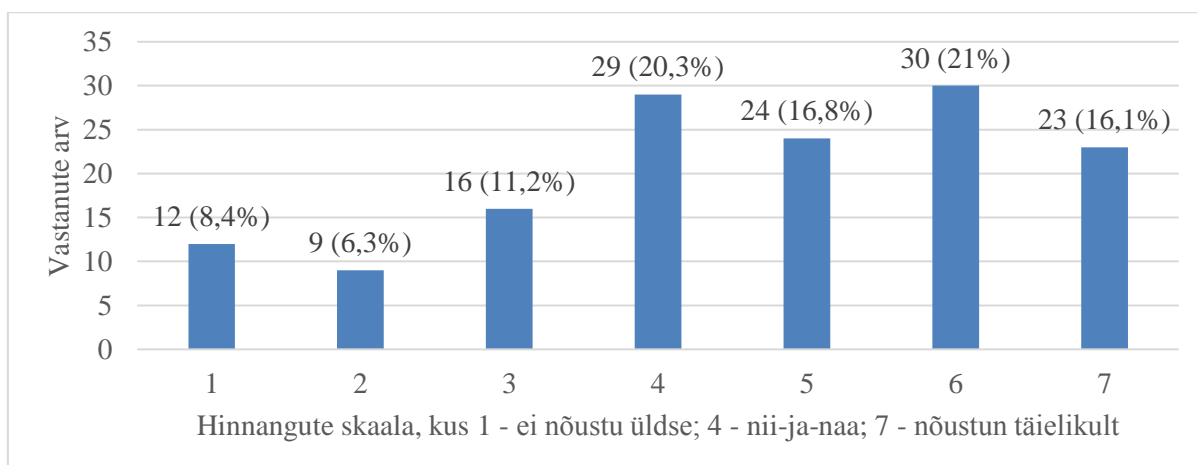
Võrreldes 2015. aasta Riigikogu valimistel kahe populaarseima erakonna, kelleks olid Eesti Reformierakond ja Eesti Keskerakond, valijate hinnanguid vastastikku, siis mõlema erakonna valijad nõustuvad täielikult, et vastaserakond on korruptiivsete tegudega seotud. Kõigi teiste erakondade valijad on Eesti Reformierakonna ja Eesti Keskerakonna kohta samuti andnud hinnangu, et tegu on korruptiivsete tegevustega seotud erakondadega.

Joonis 5. Hinnang, millisel määral nõustute, et nimetatud erakond on seotud korruptiivsete tegevustega

Allikas: Orhidejev (2018)

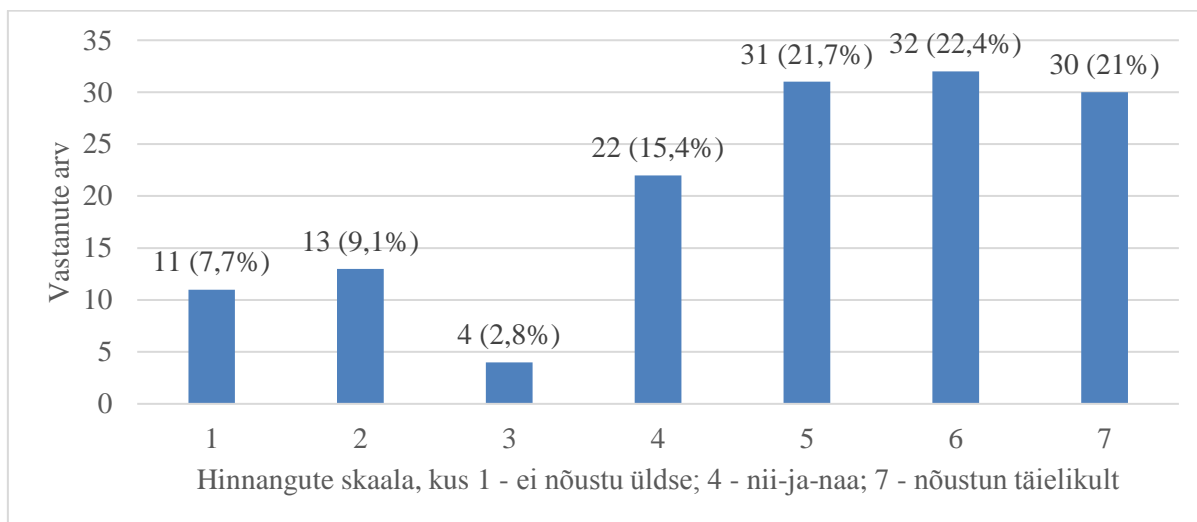
Väite, millisel määral nõustute, et Teie poolt eelistatud erakonnaga seotud korruptiivsete tegevuste ilmnemisel annaksite valimistel hääle mõnele teisele erakonnale, osas vastajatel ühist seisukohta selgelt välja ei kujunenud. 16,1% (23) vastanutest nõustusid täielikult ja 21% (30) pigem nõustusid, et annaksid hääle mõnele teisele erakonnale. Samas 8,4% (12) vastanut jääksid oma eelistusele kindlaks. Keskmiseks hinnanguks kujunes antud juhul 7 palli skaalal 4,58. (Joonis 6)

Joonis 6. Millisel määral nõustute, et Teie poolt eelistatud erakonnaga seotud korruptiivsete tegevuste ilmnemisel annaksite valimistel hääle mõnele teisele erakonnale (n=143)

Allikas: Orhidejev (2018)

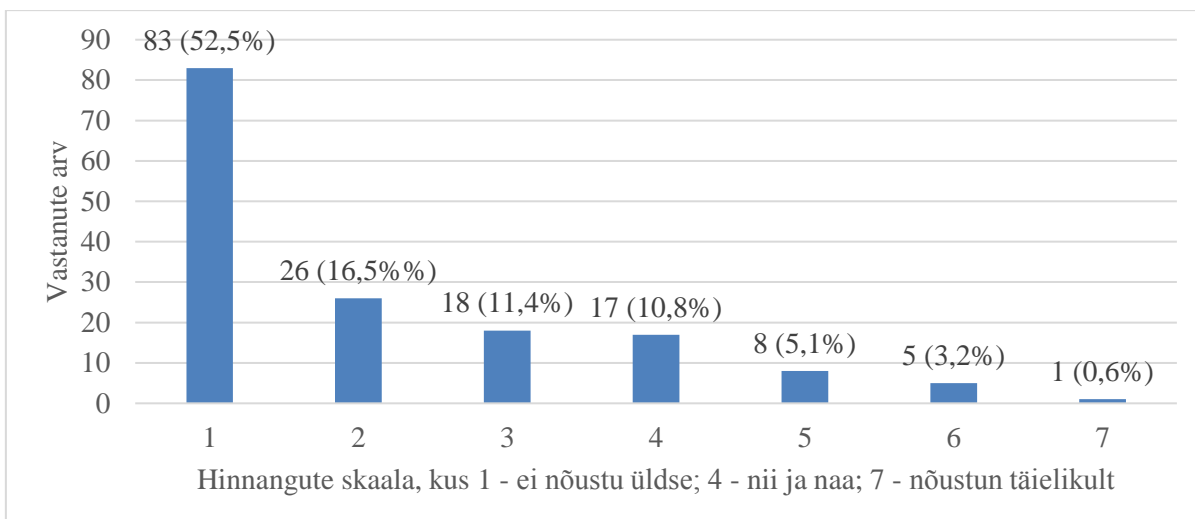
Küllaltki suur osa vastajaid nõustub täielikult või pigem nõustub, et annaksid enda poolt eelistatud erakonnaga seotud korruptiivsete tegevuste ilmnemisel ikkagi hääle just sellele erakonnale, sest kõigi teiste erakondade hulgas paremat valikut ei ole. Nimetatud väitega nõustub täielikult 21% (30) ja pigem nõustub 22,4% (32) vastajatest. Väitega ei nõustunud üldse 7,7% (11) ja pigem ei nõustunud 9,1% (13) vastajatest. Keskmiseks hinnanguks kujunes antud juhul 7 palli skaalal 4,85. (Joonis 7)

Joonis 7. Millisel määral nõustute, et Teie poolt eelistatud erakonnaga seotud korruptiivsete tegevuste ilmnemisel annaksite hääle ikkagi sellele erakonnale, sest kõigi teiste erakondade hulgas paremat valikut ei ole (n=143)

Allikas: Orhidejev (2018)

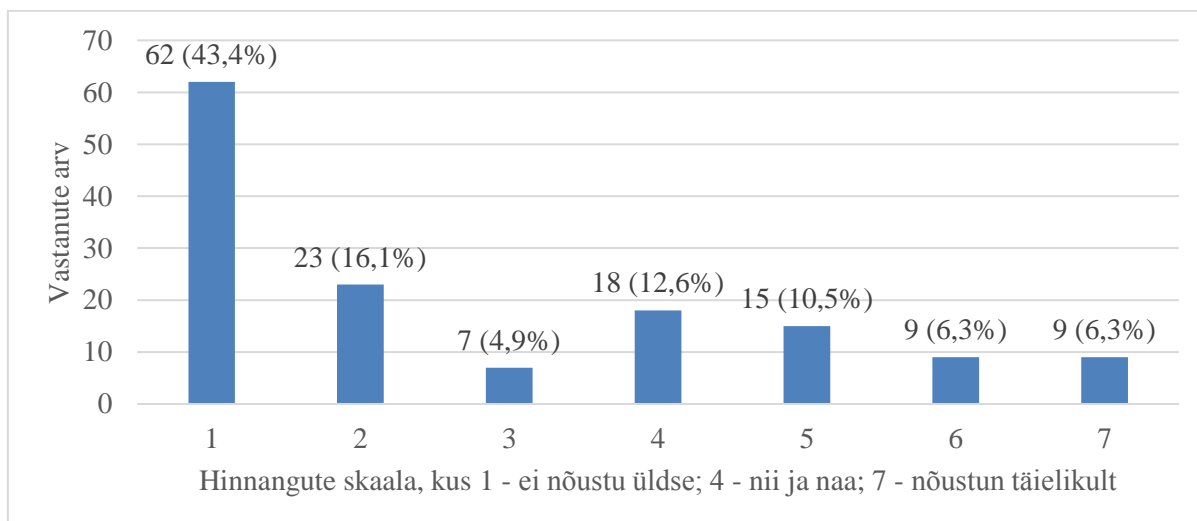
Väitega, et erakondade korruptiivsed tegevused on õigustatud juhul, kui nende otsused riigis üleüldist elukvaliteeti parandavad vastajad suures osas ei nõustunud. 52,5% (83) ei nõustunud nimetatud väitega üldse ja 16,5% (26) pigem ei nõustunud. Ainult 0,6% (1) nõustus täielikult ja 3,2% (5) pigem nõustus, et taoline teguviis on taolistel asjaoludel õigustatud. Keskmiseks hinnanguks kujunes antud juhul 7 palli skaalal 2,11. (Joonis 8)

Joonis 8. Millisel määral nõustute, et erakondade korruptiivsed tegevused on õigustatud juhul, kui nende otsused riigis üleüldist elukvaliteeti parandavad (n=158)

Allikas: Orhidejev (2018)

Väitega, et valija poolt eelistatud erakonnaga seotud korruptiivsete tegevuste ilmnemisel loobuksite üldse hääletamisel osalemast, nõustus täielikult 6,3% (9) ja pigem nõustus samuti 6,3% (9) vastajatest. 43,4% (62) vastajatest ei nõustunud selle väitega üldse ja 16,1% (23) pigem ei nõustunud. 43% (62) vastajatest leidis, et nad siiski lähevad valima. Keskmiseks hinnanguks kujunes antud juhul 7 palli skaalal 2,75, mis näitab, et inimesed siiski pigem läheksid valima (Joonis 9) n=143

Joonis 9. Millisel määral nõustute, et Teie poolt eelistatud erakonnaga seotud korruptiivsete tegevuste ilmnemisel loobuksite üldse hääletamisel osalemast (n=143)

Allikas: Orhidejev (2018)

3. PEAMISED JÄRELDUSED

Käeolevas peatükis tuuakse esile peamised järeldused vastavalt töö teoreetilisele raamistikule, kogutud empiirilistele andmetele ja püstitatud uurimusküsimustele.

Käesolev bakalaureusetöö soovis esmalt uurida seda, milline on poliitilise korrupsiooni tajutud osakaal Eestis tegutsevate erakondade lõikes. Küsitlusele vastajad kalduvad nõustuma, et Eestis tegutsevad erakonnad on kas suuremal- või väiksemal määral korruptiivsete tegevustega seotud. Eeltoodut kinnitavad ka rahvusvahelised Eestit puudutavate poliitkorrupsiooni kohta käivate uuringute (Transparency International 2017; Eurobarometer 2017, 23) tulemused. Ühtlasi leiavad küsimustikule vastajad, et nende hinnangul erakondade seotus korruptiivsete tegevustega viimaste aastate jooksul märkimisväärselt vähenenud ei ole. Seega on poliitiline korrupsioon teema, millega tuleb jätkuvalt tegeleda. Selleks, et inimesed oskaks hinnata tegelikku korrupsiooni levikut, tuleks suurendada poliitiliste otsuste ja tegevuste läbipaistvust. Samas ainuüksi informatsiooni kättesaadavaks tegemisest ei piisa. Oluline on see, et avalikult kättesaadav informatsioon lõpuks inimesteni jõuaks. (Lindstedt, Naurin 2010, 303-304)

Analüüsides küsimustikus antud vastuseid erakondade lõikes täpsemalt selgus, et korruptiivsete tegevustega seotuks peetakse pigem Riigikogu koalitsioonierakondi või hiljuti pikalt koalitsioonis olnud erakondi. Vastajad pidasid enim korruptiivsete tegevustega seotuks just neid nelja erakonda, kes olid 2015. aasta Riigikogu valimistel kõige populaarsemad. Chiru ja Gherghina (2012, 44) töid samuti välja, et korrupsiooni seostatakse peamiselt võimul olevate erakondatega. Kõige vähem peetakse korruptiivsete tegevustega seotuks kahte opositsioonierakonda Eesti Vabaerakond ja Eesti Konservatiivne Rahvaerakond, kes ei ole kunagi koalitsiooni kuulunud. Samuti oli Riigikogu koosseisu mittekuuluva Erakond Eestimaa Rohelised kohta antud hinnang sarnane nagu kahe eelnimetatud erakonna osas. Siinkohal erineb teistest opositsioonierakondadest Eesti Reformierakond, kes on vastajate hinnangul peale Eesti Keskerakonda kõige rohkem korruptiivsete tegevustega seotud. Samas Eesti Reformierakonna näol on tegemist erakonnaga, mis on pikki aastaid olnud juhtiv valitsuserakond ja on alles hiljuti (2016. aasta novembrist) opositsiooni jäänud. Teistest koalitsioonierakondadest on mõnevõrra erinev Eesti Keskerakond,

kes kuulub valitsuse koosseisu üle väga mitmete aastate 2016. aasta lõpust ja seega pole veel väga pikalt koalitsioonierakond olnud. Eesti Keskerakonna puhul tuleb arvestada asjaolu, et erakond on omanud Tallinna Linnavolikogus väga pikalt absoluutset enamust ning on seega üksi Eesti rahvaarvult suurimat omavalitsusüksust juhtinud. Avalikkuse ette on aga tulnud aastatel 2008-2018 mitmeid Eesti Keskerakonnaga seotud korruptsioonijuhtumeid (Ojasalu 2018), mis on seotud Tallinna linnas võimupositsiooni ära kasutamise ja enda või erakonna hüvanguks.

Teiseks vaadati bakalaureusetöös seda, kuidas poliitiline korruptsioon mõjutab valimiskäitumist. Kuigi küsimustikule vastajad kalduvad üldhinnangut andes erakondi korruptiivsete tegevustega seotuks pidama, siis enamik vastanutest (90,3% ehk 143 inimest) läheksid siiski valima. Siinkohal tuleb aga tähelepanu pöörata iga erakonna lõikes eraldi antud hinnangutele, millest selgus, et tegelikult nähakse erakondade vahel märkimisväärseid erinevusi. Eesti Vabaerakonda, Sotsiaaldemokraatlikku Erakonda, Eesti Konservatiivset Rahvaerakonda ja Erakonda Eestimaa Rohelised nähakse tunduvalt vähem korruptiivsetena kui Eesti Keskerakonda ja Eesti Reformierakonda. Eesti kontekstis on aga oluline välja tuua just Eesti Reformierakonna ja Eesti Keskerakonna omavaheline võrdlus. AS Emor (2018) uuringu andmetel annaks aprilli 2018 seisuga oma hääle Eesti Reformierakonnale ja Eesti Keskerakonnale 52% valijatest ehk just need kaks erakonda on hetkel Eestis kõige populaarsemad. Nende kahe erakonna näol on tegemist end Eesti poliitikamaastikul teineteisele vastanduvate erakondadega ning taoline vastandumine tuli välja ka küsimustikule vastajate hulgas, sest mõlema erakonna valijad andsid vastaserakonnale hinnangu milles nõustuvad täielikult, et vastaserakond on korruptiivsete tegevustega seotud. Kuigi Eesti Keskerakonna enda valijad on samuti enda eelistatud erakonda pidanud pigem korruptiivsete tegudega seotuks siis Eesti Reformierakonda peetakse Eesti Keskerakonna valijate poolt veelgi rohkem korrumpeerunuks. Ühtlasi on kõigi teiste erakondade valijad pidanud Eesti Reformierakonda ja Eesti Keskerakonda kõige korruptiivsemateks. Seega on küsimustiku põhjal Eestis saadud tulemused võrreldavad Slomczynski ja Shabadi (2011, 904-906) Poolas läbi viidud uurimuse tulemustega, milles leiti, et mida suuremat erinevust erakondade korruptsiooni tasemes nähakse, seda tõenäolisem on, et valija järgnevatel valimistel hääletab.

Need, kes ei läheks valimistel hääletama, näevad erakondi tervikuna rohkem korruptiivsete tegevustega seotuna kui valima minevad isikud. Chong *et al.* (2011, 21-22), Sundström ja Stockemer (2015, 166), Kostadinova (2009, 696), Caillier (2010, 1027) ja Davis *et al.* (2004, 696-697) tõid samuti välja, et kõrget korruptsiooni taset tajuvad valijad jäävad tunduvalt suurema

tõenäosusega valimistelt kõrvale. Seega korrupsiooni taju siiski teatud hulka inimesi, kes valima ei läheks, mõjutab.

Asjaolu, et enda eelistatud erakonna ja nende liikmete väärtegusid hinnatakse vähem pahatahtlikena (Chiru, Gherghina 2012, 30), leidis kinnitust ka Eesti puhul. Konkreetse erakonna poolt hääletavad inimesed on andnud enda eelistatud erakonnale keskmisest parema hinnangu ehk hinnanud enda poolt eelistatud erakonda vähemkorruptiivseks kui oli sellele konkreetsele erakonnale antud keskmine hinnang.

Vastajate enda hinnangul on neile valikut tehes oluline, et nende poolt valimistel eelistatud erakond ei oleks seotud korruptiivsete tegevustega. Korruptiivsed tegevused ei peeta õigustatuks isegi juhul, kui riigis üldine elukvaliteet paraneb. Samas jääksid paljud enda poolt eelistatud erakonnale siiski kindlaks isegi korruptiivsete tegude ilmnemisel, sest paremat valikut nende hinnangul lihtsalt ei ole. Näiteks on märkimisväärne, et Eesti Keskerakonna enda valijad on andnud hinnangu, et tegemist on erakonnaga, mis on pigem korruptiivsete tegevustega seotud. Seega näib, et Eesti Keskerakonna valijad on korrupsioonijuhtumistest teadlikud, mis selle erakonnaga seoses avalikkuse ette on tulnud. Eesti Keskerakonna puhul tuleb aga arvestada asjaoluga, et Edgar Savisaare juhtimisel on erakond end presenteerinud vene keelt kõnelevale valijaskonnale just nende valijate huvide eest seisjat (Nedelcu, DeBardeleben 2016, 396). Ennekõike tänu sellele on Eesti Keskerakond suutnud alates 1991. aastast endale võita enamuse vene keelt kõnelevate valijate häälest (Vihalemm 2007, 483) ning on muust rahvusest valijate seas endiselt populaarseim erakond ka aprilli 2018 seisuga (Kook 2018). Seega tundub, et tegelikult ei ole suurele hulgale valijatele erakonna eelistusel seotus korruptiivsete tegudega kuigi olulise tähtsusega. Neil valijatel on ilmselt erakonna kohta juba kindel eelistus olemas ja nad muudaksid oma hääletamise otsust lähtuvalt korrupsiooni tajust väga harva (Ecker *et al.* 2016, 346). Eeltoodut kinnitab ka asjaolu, et kuigi paljude vastaja hinnangul on nende poolt eelistatud erakonnast vähemkorruptiivseid erakondi, ollakse valmis siiski enda praegusele erakonnaeelistusele kindlaks jääma.

KOKKUVÕTE

Käesoleva bakalaureusetöö „Poliitilise korrupsiooni tajumine erakondade suhtes ja selle mõju valimiskäitumisele Eestis“ eesmärk oli välja selgitada, milline on tajutud poliitilise korrupsiooni mõju valijate valimisaktiivsusele ja valimiseelistusele.

Antud töös leiti, et valijad pigem nõustuvad erakondadele üldhinnangut andes, et Eestis tegutsevad erakonnad on korruptiivsete tegevustega seotud. Igale erakonnale eraldi hinnanguid andes on aga küsimustikule vastajad näinud erakondade lõikes siiski märkimisväärseid erinevusi. Enim seostatatakse korruptiivsete tegevustega Riigikogu koalitsioonierakondi või hiljuti pikalt koalitsiooni kuulunud erakondi. Enda poolt eelistatud erakonda peavad valijad korruptiivsete tegevustega vähemseotuks kui on sellele konkreetsele erakonnale antud keskmine hinnang.

Töös jõuti järeldusele, et mida suuremat erinevust erakondade korrupsiooni tasemes nähakse, seda tõenäolisem on, et valija järgnevatel valimistel hääletab. Ehk need vastajad, kes eristasid erakondade lõikes vähem-ja rohkem korrumppeerunud erakondi, läheksid suurema tõenäosusega valima. Võrreldes valima minevate inimestega näevad valima mitte minejad erakondi tervikuna rohkem korruptiivsete tegevustega seotuna ning seega kõrge korrupsiooni taju siiski mõjutab teatud hulka inimesi hääletamisest mitte osa võtma.

Kuigi enamiku vastaja hinnangul on nende poolt eelistatud erakonnast tunduvalt vähemkorruptiivseid erakondi ollakse valmis siiski enda praegusele erakonnaelistusele kindlaks jääma. Seega on tajutud korrupsioon on vaid üks valikukriteeriumitest, mille alusel valijad hääle annavad ning pigem on valijatel välja kujunenud kindlad erakondlikud eelistused mida mõjutavad lisaks korrupsiooni tajule kindlasti teisedki tegurid.

Edasistes uuringutes tuleks lisaks korrupsiooni tajule uurida ka teisi erakondade omadusi, mis inimeste valimiskäitumist mõjutavad. Samuti oleks otstarbekas kasutada ka teisi kvalitatiivseid andmeanalüüsi meetodeid. Näiteks intervjuude käigus saaks inimeste hinnanguid uurida tunduvalt

põhjalikumalt. Seeläbi oleks võimalik luua põhjuslikke seoseid ning saada selgust kuivõrd määrav tegur korruptsiooni taju tegelikult valimiskäitumise juures on.

SUMMARY

PERCEPTIONS OF POLITICAL PARTY CORRUPTION AND VOTING BEHAVIOUR IN ESTONIA

Sander Orhidejev

Voters turnout in elections is one of the most important indicators to judge how well democratic system really works. When the activities of politicians do not correspond to the interests of voters they are able to punish politicians in subsequent elections by voting by someone else. It is common knowledge that political corruption creates distrust between citizens and their political leaders.

Most of the research shows that perception of political corruption decreases voters turnout. Some authors suggests that corruption may increases voters turnout. Also there is no common opinion about how perceived level of political corruption effects voters electoral preferences.

It could be assumed that people will prefer less corrupt parties on election day but this may not always be the case. As far known to the author there is no detailed study on how does perceptions of political corruption influences voters turnout and electoral preferences in Estonia.

The aim of the current bachelor thesis „Perceptions of political party corruption and voting behavior in Estonia“ was to find out how does perceptions of political corruption influences voters turnout and electoral preferences. The research questions are the following:

- what is the voter's perceived corruption level by main political parties of Estonia;
- how does perceptions of political corruption effects voters turnout and electoral preferences?

The theoretical framework of this work is based on scientific articles and books by other authors. Also there are used international studies and other sources of information. Collected data is analyzed qualitatively. Research method is document analysis and questionnaire.

The results of this research show that voters in Estonia rather agree on overall assessments that political parties operating in Estonia are involved in corrupt activities. However assessments given for each party individually showed significant differences between political parties. Political parties who are in power or have been recently on power are most often associated with corruption. Voters believe that their preferred party is less corrupt than was the average corruption perception of that political party.

It was found that the greater the difference of perceived corruption of political parties, the more likely it is that the voter will participate in the forthcoming election. It means that those who hold the most divergent views about corruption levels about different political parties are more likely to vote in forthcoming elections. However some people are affected not to vote in elections because of the high corruption perception. Those people see political parties in general more corrupt than those who are going to give their vote in elections.

Although, most of the respondents think that there are less corrupt political parties than the one they prefer, they are still preferring their current choice. It means that perceived corruption is only one of the criterias on which people consider making their choice. It seems that voters have developed rather firm party preferences and those preferences are definitely affected also by other factors than only perceived corruption.

In further research it is important to include more characteristics of political parties that influence the electoral behavior of people. It would also be useful to use other qualitative data analysis methods like interviews. In course of interview people's assessments could be studied in a much more in-depth way. In this way, it would be possible to find causal relationships and clarify the extent how determining factor corruption perception actually is when it comes to voters turnout and electoral preferences.

KASUTATUD ALLIKATE LOETELU

Arnold, J. (2012) Political awareness, corruption perceptions and democratic accountability in Latin America. - *Acta Politica*, Vol. 47, Issue 1, 67–90.

AS Emor (2018) *Erakondade toetusreitingud*. Kättesaadav: <https://www.emor.ee/erakondade-toetusreitingud/>, 22. Aprill 2018.

Blass, A., Roberts, B., Shaw, D. (2012) Corruption, Political Participation, and Appetite for Reform: Americans' Assessment of the Role of Money in Politics. - *Election Law Journal: Rules, Politics, and Policy*, Vol. 11, Issue 4, 380-398.

Caillier, J. (2010) Citizen Trust, Political Corruption, and Voting Behavior: Connecting the Dots. - *Politics & Policy*, Vol. 38, Issue 5, 1015–1035.

Chiru, M., Gherghina, S. (2012) When voter loyalty fails: party performance and corruption in Bulgaria and Romania. - *European Political Science Review*, Vol. 4, Issue 1, 29-49.

Chong, A., De La O, A., Karlan, D., Wantchekon, L. (2011) Looking Beyond the Incumbent: The Effects of Exposing Corruption on Electoral Outcomes. - *NBER Working Paper, No. 17679*, 1-40.

Davis, C., Camp, D., Coleman, K. (2004) The Influence of Party Systems on Citizens' Perceptions of Corruption and Electoral Response in Latin America. - *Comparative Political Studies*, Vol. 37, Issue 6, 677-703.

Davis, J., Ruhe, J. (2003) Perceptions of Country Corruption: Antecedents and Outcomes. - *Journal of Business Ethics*, Vol. 43, Issue 4, 275–288.

- Ecker, A., Glinitzer, K., Meyer, T. (2016) Corruption performance voting and the electoral context. - *European Political Science Review*, Vol. 8, Issue 3, 333-354.
- Engler, S. (2015) Corruption and Electoral Support for New Political Parties in Central and Eastern Europe. - *West European Politics*, Vol 39, Issue 2, 1-27.
- Eurobaromeeter (2017), *Avalik arvamus Euroopa Liidus*. Kättesaadav: https://ec.europa.eu/estonia/sites/estonia/files/docs/st88_report_repee.pdf, 10. Mai 2018.
- Europarometer (2017), *Corruption*. Kättesaadav: <http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/ResultDoc/download/DocumentKy/81007>, 5. Mai 2018.
- Kook, U. (2018) *Keskerakond kaotas venelaste, kuid võitis eestlaste toetust*. Kättesaadav: <https://www.err.ee/832438/keskerakond-kaotas-venelaste-kuid-voitis-eestlaste-toetust>, 20. Mai 2018.
- Kostadinova, T. (2009) Abstain or Rebel: Corruption Perceptions and Voting in East European Elections. - *Politics & Policy*, Vol. 37, Issue 4, 691–714.
- Krause, S., Méndez, F. (2009) Corruption and Elections: An Empirical Study for a Cross-Section of Countries. - *Economics & Politics*, Vol. 21, Issue 2, 179-200.
- Lindstedt, C., Naurin, N. (2010) Transparency is not Enough: Making Transparency Effective in Reducing Corruption. - *International Political Science Review*, Vol. 31, Issue 3, 301-322.
- May, T. (2001) *Social Research: Issues, Methods and Process*. 3rd ed. Buckingham: Open University Press.
- Melgar, N., Rossi, M., Smith, T. (2010) The perception of corruption in a cross-country perspective: why are some individuals more perceptive than others? - *Economia Aplicada*, Vol. 14, Issue 2, 183-198.

- MTÜ Korruptsioonivaba Eesti (2002) *Mis on poliitiline korruptsioon?* Kättesaadav: http://www.transparency.ee/cm/files/poliitiline_korruptsioon.pdf, 5. Mai 2018.
- Nedelcu, H., DeBardeleben, H. (2016) Conceptualizing Party Representation of Ethnic Minorities in Central and Eastern Europe: A Typology of Ethnic Minority Parties. - *Sage Publications*, Vol. 30, Issue 2, 381-403.
- Ojasalu, A. (2018). *Keskerakonna 12 kõige suuremat sigadust: kümme aastat altkäemaksude ja pistise võtmist.* Kättesaadav: <https://vabauudised.ee/uudised/keskerakonna-12-koige-suuremat-sigadust-kumme-aastat-altkaemaksude-ja-pistise-votmist/>, 18. Mai 2018.
- Orhidejev, S. (2018), *Küsimustiku "Poliitilise korruptsiooni tajumine ja selle mõju valimiskäitumisele" vastused.* Kättesaadav: https://docs.google.com/spreadsheets/d/1mL7Isr0ykuWpTO--pf2bphWwkxa5IvSdT3wV_F6Gy0/edit?usp=sharing/, 21. Mai 2018
- Riera, P., Barberá, P., Gómez, R., Mayoral, J., Montero, J. (2013) The electoral consequences of corruption scandals in Spain. - *Crime, Law and Social Change*, Vol. 60, Issue 5, 515–534.
- Sandholtz, W., Taagepera, R. (2005) Corruption, Culture, and Communism. - *International Review of Sociology*, Vol. 15, Issue 1, 109-131.
- Slomczynski, K., Shabad, K. (2011) Perceptions of political party corruption and voting behaviour in Poland. - *Party Politics*, Vol. 18, Issue 6, 897-917.
- Sousa, L., Moriconi, M. (2013) Why voters do not throw the rascals out? - A conceptual framework for analysing electoral punishment of corruption. - *Crime, Law and Social Change*, Vol. 60, Issue 5, 471–502.
- Stockemer, D., LaMontagne, B., Scruggs, L. (2013) Bribes and ballots: The impact of corruption on voter turnout in democracies. - *International Political Science Review*, Vol. 34, Issue 1, 74-90.

- Sundström, A., Stockemer, D. (2015) Regional variation in voter turnout in Europe: The impact of corruption perceptions. - *Electoral Studies*, Vol. 40, 158–169.
- Sung, H-E. (2002) A convergence approach to the analysis of political corruption: A cross-national study. - *Crime, Law and Social Change*, Vol. 38, Issue 2, 141.
- Ziller, C., Schübel, T. (2015) „The Pure People” versus “the Corrupt Elite”? Political Corruption, Political Trust and the Success of Radical Right Parties in Europe. - *Journal of Elections, Public Opinion and Parties*, Vol. 25, Issue 3, 368-386.
- Tanzi, V. (1998) Corruption Around the World: Causes, Consequences, Scope, and Cures. - *Staff Papers - International Monetary Fund*, Vol. 45, Issue 4, 559–594.
- Transparency International (2017) *Corruption Perceptions Index 2017*. Kättesaadav: https://www.transparency.org/news/feature/corruption_perceptions_index_2017, 1. Mai 2018.
- Transparency International (2018) *What is Corruption*. Kättesaadav: <https://www.transparency.org/what-is-corruption#define>, 16. Mai 2018.
- Treisman, D. (2000) The causes of corruption: a cross-national study. - *Journal of Public Economics*, Vol. 76, Issue 3, 399–457.
- Vabariigi Valimiskomisjon (2015) *Hääletamis- ja valimistulemus hetkeseisuga*. Kättesaadav: <http://rk2015.vvk.ee/voting-results.html>, 13.05.2018.
- Warren, M. (2006) Political Corruption as Duplicitous Exclusion. - *Political Science and Politics*, Vol. 39, Issue 4, 803-807.
- Vihalemm, T. (2007) Crystallizing and Emancipating Identities in Post-Communist Estonia. - *Nationalities Papers*, Vol. 35, No. 3, 477-502.

LISAD

Lisa 1. Küsimustik "Poliitilise korrupsiooni tajumine ja selle mõju valimiskäitumisele"

Lugupeetud vastaja

Tegemist on Tallinna Tehnikaülikooli majandusteaduskonna avaliku halduse ja riigiteaduste eriala bakalaureusetöö jaoks läbi viidava küsitlusega. Küsimustiku täitmine võtab 5-7 minutit ning vastajatele on tagatud anonüümsus: analüüsi tulemused esitatakse koondkujul.

Pärast küsimustiku täitmist vajutage palun "Saada ära" nupule

Ette tänades

Sander Orhidejev

1. Kas käisite 2015. aasta Riigikogu valimistel hääletamas?

Jah

Ei

Puudus hääleõigus

2. Millise erakonna poolt hääletasite 2015. aasta Riigikogu valimistel?

Eesti Reformierakond

Eesti Keskerakond

Eesti Konservatiivne Rahvaerakond

Sotsiaaldemokraatlik Erakond

Eesti Vabaerakond

Erakond Isamaa ja Res Publica Liit

Erakond Eestimaa Rohelised

Keegi muu

3. Kui homme toimuksid Riigikogu valimised, siis kelle poolt Te hääletaksite?

Eesti Reformierakond

Eesti Keskerakond

Eesti Konservatiivne Rahvaerakond

Sotsiaaldemokraatlik Erakond

Eesti Vabaerakond

Erakond Isamaa ja Res Publica Liit

Erakond Eestimaa Rohelised

Keegi muu

Ei läheks valima

4. Millisel määral nõustute, et Teie jaoks on valimistel valikut langetades oluline asjaolu, et erakond, kelle poolt hääletate, ei oleks seotud korruptiivsete tegevustega:

Üldse ei ole oluline 1 2 3 4 5 6 7 Väga oluline

5. Millisel määral nõustute, et Eestis tegutsevad erakonnad on seotud korruptiivsete tegevustega:

Ei nõustu üldse 1 2 3 4 5 6 7 Nõustun täielikult

6. Milline loetletud erakondadest on Teie hinnangul kõige rohkem seotud korruptiivsete tegevustega?

Eesti Reformierakond

Eesti Keskerakond

Eesti Konservatiivne Rahvaerakond

Sotsiaaldemokraatlik Erakond

Eesti Vabaerakond

Erakond Isamaa ja Res Publica Liit

Erakond Eestimaa Rohelised

7. Milline loetletud erakondadest on Teie hinnangul kõige vähem seotud korruptiivsete tegevustega?

Eesti Reformierakond

Eesti Keskerakond

Eesti Konservatiivne Rahvaerakond

Sotsiaaldemokraatlik Erakond

Eesti Vabaerakond

Erakond Isamaa ja Res Publica Liit

Erakond Eestimaa Rohelised

8. Millisel määral nõustud, et Eesti Reformierakond on seotud korruptiivsete tegevustega:

Ei nõustu üldse 1 2 3 4 5 6 7 Nõustun täielikult

9. Millisel määral nõustud, et Eesti Keskerakond on seotud korruptiivsete tegevustega:

Ei nõustu üldse 1 2 3 4 5 6 7 Nõustun täielikult

10. Millisel määral nõustud, et Eesti Konservatiivne Rahvaerakond on seotud korruptiivsete tegevustega:

Ei nõustu üldse 1 2 3 4 5 6 7 Nõustun täielikult

11. Millisel määral nõustud, et Sotsiaaldemokraatlik Erakond on seotud korruptiivsete tegevustega:

Ei nõustu üldse 1 2 3 4 5 6 7 Nõustun täielikult

12. Millisel määral nõustud, et Eesti Vabaerakond on seotud korruptiivsete tegevustega:

Ei nõustu üldse 1 2 3 4 5 6 7 Nõustun täielikult

Lisa 1 järg

13. Millisel määral nõustud, et Erakond Eestimaa Rohelised on seotud korruptiivsete tegevustega:

Ei nõustu üldse 1 2 3 4 5 6 7 Nõustun täielikult

14. Millisel määral nõustud, et Erakond Isamaa ja Res Publica Liit on seotud korruptiivsete tegevustega:

Ei nõustu üldse 1 2 3 4 5 6 7 Nõustun täielikult

15. Millisel määral nõustute, et Teie poolt eelistatud erakonnaga seotud korruptiivsete tegevuste ilmnemisel annaksite valimistel hääle mõnele teisele erakonnale:

Ei nõustu üldse 1 2 3 4 5 6 7 Nõustun täielikult

16. Millisel määral nõustute, et Teie poolt eelistatud erakonnaga seotud korruptiivsete tegevuste ilmnemisel annaksite hääle ikkagi sellele erakonnale, sest kõigi teiste erakondade hulgas paremat valikut ei ole:

Ei nõustu üldse 1 2 3 4 5 6 7 Nõustun täielikult

17. Millisel määral nõustute, et Teie poolt eelistatud erakonnaga seotud korruptiivsete tegevuste ilmnemisel loobuksite üldse hääletamisel osalemast:

Ei nõustu üldse 1 2 3 4 5 6 7 Nõustun täielikult

18. Millisel määral nõustute, et erakondade korruptiivsed tegevused on õigustatud juhul, kui nende otsused riigis üldist elukvaliteeti parandavad:

Ei nõustu üldse 1 2 3 4 5 6 7 Nõustun täielikult

19. Millisel määral nõustute, et erakondade seotus korruptiivsete tegevustega on viimase 5 aasta jooksul vähenenud:

Ei nõustu üldse 1 2 3 4 5 6 7 Nõustun täielikult

20. Teie vanus? ...

21. Teie sugu?

Mees

Naine

22. Teie haridus?

Põhiharidus

Keskharidus

Kutseharidus

Kõrgharidus

Rakenduslik kõrgharidus

Kõrgharidus lõpetamisel

22. Teie elukoht (maakonna täpsusega)?

Harju maakond

Hiiu maakond

Ida-Viru maakond

Jõgeva maakond

Järva maakond

Lääne maakond

Lääne-Viru maakond

Põlva maakond

Pärnu maakond

Rapla maakond

Saare maakond

Tartu maakond

Valga maakond

Viljandi maakond

Võru maakond